

Наприклад, при складанні візерунку для серветки можна обмежити слабких учнів виконанням візерунків із простих геометричних елементів – квадратів, трикутників – запропонувавши заздалегідь скомпонувати візерунок із вирізаних паперових елементів.

Висновки. Отже, як показує досвід роботи в загальноосвітніх школах, назріла необхідність залучення учнів до художньо-конструкторської діяльності, бо об'єкти, що виготовляються в процесі навчання, вимагають саме художньо-конструкторського підходу, щоб вони виготовлялись зручними, корисними і гарними, а це, в свою чергу, сприятиме їх конкурентноспроможності. Вчителі не тільки мають передавати знання і трудові вміння учням, а також розвивати їх художньо-конструкторські вміння.

Вчителю необхідно в своїй роботі з художнього конструювання спиратись на шкільну програму з основ дизайну та методики його викладання, оскільки програмою передбачаються різні напрямки діяльності, такі як: декоративно-прикладний, художнє конструювання, основи графічної грамоти та інші. Пошук оптимальних шляхів формування в учнів художньо-конструкторських умінь може бути метою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – 385с.
2. Знамеровська Н.П. Формування художньо-конструкторських знань та умінь учнів основної школи на уроках трудового навчання. – Херсон: ХДПУ. – 108 с.
3. Кабанова-Меллер Е.Н. Учебная деятельность и развивающее обучение. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
4. Махмутов М.И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории. – М.: Педагогика, 1975. – 368 с.
5. Моляко В.А. Техническое творчество и трудовое обучение. – М.: Знание, 1985. – 80 с.

УДК 371.25

Ю.В. Ковальчук

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті описано загальні основи процесу формування економічних понять в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи в процесі технологічної підготовки.

The article describes general principles of economic notions system formation of village junior school pupils in the process of technological preparation.

Кардинальні соціально-економічні зміни, що відбулися протягом останніх років в Україні, обумовили необхідність перегляду традиційних та впровадженню нових напрямів, змісту та форм підготовки школярів до життя, подальшої освіти та трудової діяльності. До числа пріоритетних напрямів роботи системи загальної освіти можна віднести здійснення економічного виховання та освіти школярів. Це обумовлено, в першу чергу, становленням та розвитком ринкової економіки, а також потребами власне освіти в контексті реалізації таких її принципів як гуманізація, гуманітаризація, функціональна повнота тощо. Серед чинників, що детермінують доцільність розширення масштабів, оновлення змісту та впровадження нових форм здійснення економічної освіти та виховання, слід назвати і проблему вибору школярами майбутньої професії, оскільки впровадження ринкової економіки обумовило виникнення та розширення в Україні такої сфери професійної діяльності як підприємництво. Крім того, певні економічні знання та уміння, відповідні якості особистості стали необхідними пересічній людині як на побутовому рівні, так й у будь-якій трудовій діяльності. Сказане вище дозволяє стверджувати, що теорія та практика здійснення

економічної освіти та економічного виховання школярів є сьогодні актуальним напрямком психолого-педагогічних досліджень.

Більшість досліджень (О.Ф.Аменд, Ю.К. Васильєв, Л.Ю.Гордін, В.М.Мадзігон, М.А.Малишев, А.С.Нісімчук, В.М. Оржеховська, І.О.Смолук, Д.О.Тхоржевський, Б.П.Шемякін, О.Т.Шпак та інші), присвячених проблемам економічної підготовки школярів, розглядала її в контексті трудової підготовки. На думку дослідників завдання економічної освіти та виховання в процесі трудового навчання повинні бути спрямовані на їх підготовку до праці в сфері суспільного виробництва. До числа цих завдань були віднесені такі: формування основних економічних понять (норма часу, норма виробітку, продуктивність праці, вартість продукції тощо); озброєння найпростішими вміннями та навичками економічного аналізу; формування бережливості, економності, розважливості, практичності; виховання нетерплячого ставлення до неорганізованості, безгосподарності, марнотратства.

У ряді робіт О.Є.Кондратенкова, В.П. Коровкіна, А.С.Нісімчука було розкрито особливості економічної освіти та економічного виховання учнів сільських шкіл у процесі трудової підготовки. Метою даної публікації стало висвітлення загальних основ формування економічних понять в учнів старших класів сільської школи в ході технологічної підготовки.

Головними орієнтирами при підготовці учнів сільських загальноосвітніх шкіл повинні стати поняття, що стосуються як загальної економіки, так вміння їх використовувати у практичній діяльності, характерній для сільськогосподарського виробництва різних форм власності (одноосібного, орендного, фермерського тощо).

Економічна освіта учнів сільських загальноосвітніх шкіл є обов'язковою умовою сьогодення, продиктованою новими вимогами організації сільськогосподарського виробництва і галузей зайнятих обслуговуванням аграрного сектора. Вона покликана сформувати у громадян України економічні знання, економічну культуру, діловитість, підприємництво, навчити аналізувати економічну ситуацію і приймати обґрунтовані рішення.

На думку О.Т.Шпака, вивчення економіки у загальноосвітній школі має сприяти досягненню таких цілей:

1. Забезпечення учням соціально необхідного мінімуму систематизованих економічних знань як бази формування сучасної економічної культури особистості.
2. Сприяння учням у набутті стійких навичок самостійного аналізу й оцінки найпоширеніших економічних явищ, зв'язків, принципів ефективного господарювання.
3. Формування і розвиток соціально зрілої творчої особистості, здатної до свідомого суспільного вибору, і збагачення на цій основі економічного потенціалу України [11].

Економічні знання можна представити через сукупність уявлень, понять, законів, теорій, ідей. Уявлення відбивають переважно зовнішні боки, зв'язки, відношення предметів, явищ дійсності, що дані безпосередньо в чуттєвому пізнанні.

Поняття розкриває істотні властивості предмета, які ми не завжди можемо уявити. “Воно виражає суть явищ, предметів шляхом відволікання від усього несуттєвого, другорядного. Для понять характерне проникнення в суть предметів, що вивчаються, вихід за межі явищ, що сприймаються, і перехід в область таких боків і зв'язків об'єктів, що не піддаються безпосередньому чуттєвому сприйманню, а пізнаються за допомогою теоретичного мислення”.

Знання об'єднують певну сукупність понять – логічно оформлених загальних думок про явища, процеси, відношення, які входять в предмет вивчення і складаються з визначень та термінів. Терміни і поняття становлять понятійно-термінологічний апарат певної науки.

Термін – це слово або словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття і його співвідношення з іншими поняттями конкретної галузі науки.

У теорії пізнання поняття трактується як одна з вищих форм мислення, зміст яких у цілому визначається істотними ознаками предметів і явищ навколишньої дійсності, взаємозв'язками і взаємовідносинами між ними.

Поняття, за визначенням філософів, психологів, педагогів є узагальненими думками про предмети та явища оточуючого світу, через відображення в свідомості їх загальних і суттєвих ознак, зв'язків і відношень.

Український енциклопедичний словник дає таке визначення поняттям: поняття – це форма мислення, в якій відбиваються загальні істотні властивості предметів і явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак [8].

Педагогічний словник за ред. М.Д.Ярмаченка пропонує таке визначення понять: “Поняття – логічна форма мислення, що відображає істотні зв'язки, властивості й відношення предметів та явищ. Основна функція понять – виділення загального, що досягається абстрагуванням від істотного [5].

Засвоєння знань про об'єкти, що вивчаються, неможливо без формування понять про них. Поняття абстрагують собою уяву і узагальнення характерних подій, ситуацій, предметів – тобто думок про певні події.

Поняття виникають як результат класифікації загальних рис предметів і явищ, завдяки чому ми можемо об'єднати їх в систему для відтворення і використання.

А засвоїти поняття можливо з допомогою системності, яка використовується у дидактиці, оскільки системність – це сукупність знань і логічна послідовність компонентів знань і зв'язків між ними.

Система визначається як єдність двох сторін – змісту і структури. Під змістом розуміють сукупність елементів: предметів, процесів, понять, уявлень, фактів, що об'єднуються у систему. Під структурою, у самому загальному вигляді, розуміють способи зв'язків елементів між собою. Вона є сукупністю стійких, істотних зв'язків між елементами системи [1].

Аналізуючи роботи фахівців про системні знання, нами зроблені висновки, що під системними знаннями слід розуміти такі, які характеризуються якостями:

- усвідомлення учнями внутрішніх взаємозв'язків і логіки економічних понять;
- розуміння соціальних, економічних і соціально-економічних понять, родових та видових;
- рухомість знань, вміння їх перебудувати, застосовувати в різних навчальних ситуаціях.

Відомий вчений Л.С.Виготський, який працював над проблемою формування понять, підкреслював: “Питання про розвиток наукових понять є перш за все практичне питання, навіть першочергової важливості з точки зору завдань, які стоять перед школою в зв'язку з навчанням дитини системі наукових знань. Навчання тільки тоді стає позитивним, коли воно є творцем розвитку. Воно надихає і викликає до життя цілий ряд функцій, які знаходяться в стадії дозрілу і знаходяться в зоні найближчого розвитку” [2].

Поняття виступають перед учнем як елементи соціального досвіду, у яких зафіксовані досягнення попередніх поколінь. Учні повинні зробити цей соціальний досвід своїм індивідуальним досвідом, елементами свого розумового розвитку. Дослідженнями Н.А.Усової встановлено, що формування поняття являє собою етап, що завершується утворенням поняття. Цей етап, що починається з первісного сприйняття предмета, поняття про яке формується, завершується утворенням абстрактного поняття. Момент утворення поняття характеризується виявленням основних істотних ознак поняття, що становлять ядро поняття. Надалі відбувається розвиток поняття, що включає виявлення нових властивостей, ознак, зв'язків і відносин даного поняття з іншими, включення поняття в теоретичну систему понять [9].

Працюючи над відповідною проблемою Е.Г.Байкова, А.С.Барков, В.В.Бойков, А.Д.Виноградова, М.Б.Волович, Д.П.Горський, М.М.Шардаков, дійшли висновків, що при формуванні понять мають місце:

- елементи організації спостережень;
- виділення суттєвих ознак та їх уточнення;

- закріплення та визначення поняття;
- поглиблення знань;
- встановлення міжпредметних зв'язків;
- оперування знаннями на практиці.

Як відомо, формування понять в шкільній практиці довготривалий процес, оскільки необхідно не тільки засвоєння фундаментальної одиниці знань, а й побудувати взаємопов'язану цілісну систему з урахуванням принципу наступності у вивченні наукових понять і термінів.

М.М.Шардаков у своїх працях констатує: “Засвоєння понять тієї чи іншої науки відбувається у відповідній системі через розкриття тих відношень, в яких вони знаходяться одне відносно іншого” [10].

Праці Ю.А.Самаріна підкреслюють залежність розумової діяльності від різноманітності, багатогранності систем зв'язків, які встановлюються у процесі формування понять. На підставі своїх досліджень, він зробив висновок про види асоціацій, які виникають в процесі навчання (локальні, обмежені, внутрішньо системні та міжсистемні).

“Завдання будь-якого навчання, – пише він, – створити з локальних асоціацій систему спочатку дуже елементарну і просту, яка потім буде ускладнюватися” [6]. Таким чином, лише через формування цілісної системи понять можна опанувати глибокими, міцними теоретичними знаннями. Тільки система фактів, уявлень, понять здатна стати основою глибокого і повноцінного мислення.

Здійснення процесу систематизації знань повинно включати такі етапи:

- розуміння наукового знання як системи;
- визначення логічної структури знання та його підсистем;
- виявлення провідних елементів системи знань, їх властивостей і функцій;
- встановлення зв'язків та співвідношень даної системи знань з іншими, розгляд її як елементу систем вищих порядків;
- утворення різних систем знань залежно від обраного принципу систематизації.

Логічний зміст понять та їх властивостей, відповідних фактичних відомостей сприяє формуванню системи знань. Процес приведення знань в систему підпорядковується законам діалектичної логіки; чітке формування системи знань здійснюється у формах переходу від абстрактного до конкретного в мисленні. Система знань “вбирає у себе в якості компонентів більш прості логічні процеси і дії над поняттями, що призводять до зведення нових понять, узагальнення, обмеження понять, поділу, операцій з класами; дедукцію і індукцію, аналогію, а також логічні прийоми порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування”.

Окремі поняття в процесі їх розвитку вступають у взаємозв'язки та відношення з іншими поняттями, утворюючи при цьому систему економічних понять. Важливо, щоб учні не тільки засвоювали поняття, але й усвідомлювали, яким є характер взаємодій між окремими ознаками понять, фактами та явищами.

Процес формування системи знань забезпечує такі логічні операції як узагальнення, класифікація, взаємозв'язок роду і виду, абстрагування, порівняння, аналогія тощо. Адже прийоми розумової діяльності є такими ж необхідними компонентами мислення, як і знання.

Поширена думка, що умовою, яка сприяє розумовому розвитку, є спеціальне навчання учнів прийомам розумової діяльності. Для формування системних знань найчастіше використовуються узагальнення і класифікація.

На заняттях узагальнення в навчальному матеріалі виділяють найбільш загальні та істотні поняття, закони та закономірності.

В основних методичних роботах В.Ф.Ефіменко і В.К.Батуріна [3] запропонована методика формування наукових понять, в основі цього процесу лежить взаємодія простих сприймань, уявлень і понять з науковими.

Згідно даної методики, процес формування понять складається з декілька складових:

- 1 – виявлення буденних (простих) уявлень;
- 2 – перехід від них до наукових понять;

3 – органічне введення поняття, яке вивчається, в системі наукових понять даного курсу, розділу;

4 – закріплення наукового поняття;

5 – практичне застосування вивченого поняття.

Практика і спеціальні дослідження дозволяють виділити два шляхи утворення понять. Перший шлях – на основі практично-чуттєвої діяльності учнів. Учні можуть виділяти ознаки понять, спираючись на безпосереднє сприймання і співставлення самих предметів. Тут, керівну роль відіграє сприймання, а не логічний аналіз. Другий шлях формування понять ґрунтується на логічному аналізі їх ознак, які свідомо виділяються учнями.

Українські психологи і педагоги встановили основні етапи формування системи економічних понять у процесі навчання. Це такі етапи:

- 1) спочатку уявлення і поняття учнів мають дифузний характер; учень не усвідомлює ознак;
- 2) далі учень виділяє і усвідомлює деякі ознаки, зокрема ті, що найчастіше зустрічаються, серед цих ознак він не розрізняє істотних і неістотних;
- 3) виділяються і усвідомлюються істотні ознаки;
- 4) поняття пов'язуються з усе більшим числом різноманітних об'єктів, знання узагальнюються і поглиблюються.

Змістове забезпечення процесу формування системи економічних понять у старшокласників вимагає модифікації структури економічного змісту з метою забезпечення аналітико-оцінювального підходу до вивчення фактів і явищ економічної діяльності. Для цього необхідно здійснити всебічний аналіз і опрацювання економічного матеріалу, який вивчається у процесі технологічної підготовки, з метою відбору основних і найважливіших з погляду інформаційно-формувального значення елементів, логічного їх упорядкування та визначення наявності зв'язків між ними. Структура змісту повинна представляти системну єдність основних загальних понять, суджень, законів; визначальних взаємозв'язків між ними; логічних розумових і практичних прийомів і дій, які застосовуються при засвоєнні основних елементів навчального матеріалу.

У процесі технологічної підготовки, зміст навчального матеріалу повинен відповідати вимогам системи знань, а це означає, що він відповідає трьом положенням:

- система утворюється сукупністю (множиною) елементів, що мають зв'язки між собою;
- ця сукупність утворює єдине ціле, тобто видалення одного з елементів сукупності порушить властивість цілісності;
- утворене сукупністю елементів єдине ціле має певну мету або призначення, властиве для всієї сукупності елементів, але не для якоїсь комбінації з них.

Наявність у навчальному матеріалі понять, закономірностей, що лежать в основі процесів сільськогосподарського виробництва, не може саме по собі озброїти учнів політехнічними знаннями й загальнотрудовими вміннями, забезпечити формування понять політехнічної спрямованості. Для рішення цього завдання Л.В.Загрековою виділені умови, при яких загальнонаукові поняття здобувають політехнічну функцію: 1) спрямованість формування загальнонаукових понять до сільськогосподарського об'єкта вивчення; 2) здійснення зв'язку в процесі формування загальнонаукових понять із життєвим досвідом учнів, різними видами трудової діяльності в сільськогосподарському виробництві [4].

У такий спосіб базові предметні поняття здобувають політехнічний характер.

Застосування системи економічних понять в навчально-пізнавальній і практичній діяльності сприяє формуванню в учнів знань про основи сільськогосподарського виробництва, а також сприяє успішному вирішенню практичних завдань аграрного виробництва.

На цих основних положеннях і повинні ґрунтуватися вимоги до системи економічних понять які формуються в процесі технологічної підготовки, а їх детальне дослідження має стати метою подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. – М.: Политиздат, 1981. – 432 с.
2. Виготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. – М.: Педагогика, 1982. – 487 с.
3. Ефименко В.Ф., Батулин В.К. Методологические вопросы соотношения научного и обыденного в процессе формирования понятий. – “Советская педагогика”, 1977. – № 12. – С.17.
4. Загрекова Л.В. Формирование естественнонаучных понятий политехнического содержания в трудовой подготовке сельских школьников с помощью межпредметных связей: Учеб. пособие к спецкурсу. – Л.: ЛГПИ, 1985. – 97 с.
5. Педагогічний словник за ред.М.Д.Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
6. Самарин Ю.А. Очерки психологии ума. Особенности умственной деятельности школьников. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1962. – 504 с.
7. Україна та глобальні процеси: географічний вимір: Зб. наук. праць. В 3-х т. – Київ-Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
8. Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х т. Друге видання. – К.: Головна редакція УРЕ, 1987.
9. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения. – М.: Педагогика, 1986. – 176 с.
10. Шардаков М.М. Мышление школьника. – М.: Учпедгиз, 1963. – 255 с.
11. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів у системі безперервної освіти. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 352 с.

УДК 371.25

О.В. Нагайчук

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто сутність умінь, що є компонентами інтелектуального розвитку підлітка, окреслено можливості проектно-технологічної діяльності для формування та розвитку інтелектуальних умінь школярів на кожному етапі проектно-технологічної діяльності.

Essence of abilities which are the components of intellectual development of teenager is considered in the article, possibilities of project-technological activity are outlined for forming and development of intellectual abilities of schoolboys on every stage of project-technological activity.

Однією з найважливіших складових частин розвитку особистості учня є розвиток його інтелекту. Але використовуючи поняття інтелект, іноді розглядають його як інтегральну єдність розумової сфери, в інших випадках використовується для означення вищих пізнавальних здібностей людини і вважається тотожним поняттю “розум”.

На наш погляд, необхідно спочатку окреслити різницю між цими поняттями. Під інтелектом ми розуміємо цілісність та гармонійність відображувальної діяльності мозку, тобто це сукупність розумових здібностей людини, тоді як розумом можна вважати найвищий рівень інтелекту. Тому інтелект необхідно розглядати як інтегровану здатність до мислення, тобто сукупність розумових здібностей особистості, які здатні здійснювати оцінку інформації, створювати нові форми логічної діяльності. На той час, як мислення та розумова активність є конкретною діяльністю, яка виконується носієм інтелекту.

Хочемо погодитися з тими авторами, які стверджують, що “діяльність інтелекту реалізується в двох основних напрямках: це з однієї сторони розвиток мислення, тобто перехід інтелекту в активний стан, а з іншої сторони – це зворотній перехід мислення в інтелект” [3].